

рами попередніх періодів (Японією, США, Німеччиною, Великою Британією) постають нові лідери у сфері винахідництва – це Південна Корея та Китай, останній демонструє найвищі у світі темпи зростання дослідницької та винахідницької активності, високу патентовіддачу кожного мільйона доларів витрат на ДіР; разом з тим лише такі країни, як США, Японія, Велика Британія, Швеція і Франція ефективно використовують динамічні порівняльні переваги, перерозподіляючи на свою користь світову технологічну квазіренту у вигляді активного сальдо експортно-імпорتنних операцій з об'єктами промислової власності. Локалізація квазірентних доходів у межах окремих країн (передусім США і Великій Британії) дозволяє їм отримувати значне джерело фінансування ДіР, що становить 1/10 загальнонаціональних витрат на ДіР, де країнами-донорами виступають Китай, Сінгапур, Бразилія, Ірландія. Водночас значні перспективи для реалізації динамічних порівняльних переваг у майбутньому мають Китай і Південна Корея.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Перспективи подальших розробок у даному напрямку вбачаються у використанні отриманих у статті результатів для порівняльного оцінювання рівнів науково-технічного розвитку країн світу.

1. *Базилевич В.Д., Ільїн В.В.* Інтелектуальна власність: креатини метафізичного пошуку. – К., 2008. 2. *Демидова Л.* Сфера услуг США: фактори ускорения динамики // МЭИМО. – 2005. – № 12. 3. Доклад о мировом развитии 2008. Сельское хозяйство на службе развития / Всемирный банк; Пер. с англ. – М., 2008. 4. *Єременко А.В.* Інтелектуальна власність в глобальній торговій системі: Автореф. ... канд. екон. наук. – К., 2006. 5. *Жилінська О.І.* Методичний інструментарій оцінювання науково-технічного та інноваційного розвитку країн у контексті вітчизняної практики // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. "Економіка". – 2008. – Вип. 99. 6. *Жилінська О.І.* Науково-технічна діяльність в епоху ІНТЕРНЕТ // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Сер. "Економіка". – 2007. – Вип. 97. 7. *Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування / Г.О. Андрощук (упорядкування).* – К., 2007. 8. *Знання на службі розвитку. Отчет о мировом развитии. 1998/99. Включая выборочные показатели мирового развития / Всемирный банк.* – М., 1999. 9. *Маршкова-Шайкевич И.В.* Россия в мировой науке: библиометрический анализ / Рос. Акад. наук, Ин-т философии. – М., 2008. 10. *Обзор экономического положения Европы 2002 г., № 1.* – Нью-Йорк; Женева, 2002. 11. *Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник.* – К., 2005. 12. *Там само.* 13. *Хаустов В.К.* Розвиток ринку об'єктів промислової власності // Економіка та прогнозування. – 2005. – № 3. 14. *Черванов Д., Жилінська О.* Науково-технічна конкурентоспроможність країни: підходи до визначення // Наука та наукознавство. – 2006. – № 1. 15. *Чухно А.А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К., 2003. 16. *Science and Engineering Indicators, 2004.* 17. *The World Bank // World Development Indicators.* – Washington, 2000. 18. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.wipo.int/ipstats>. 19. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldbank.org>.

Надійшла до редколегії 10.12.2008

С. Фірсова, канд. екон. наук, доц.,
І. Корнілова, канд. екон. наук, доц.

СВОБОДА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

В статті проаналізовані критерії свободи економіки України. Розглянуто заходи комплексного характеру, направлені на мінімізацію ризиків від світової фінансової кризи.

This article analyzes the criteria of the economics freedom in Ukraine. There are studied measures of comprehensive character directed on minimizing the global financial crisis risks.

Постановка проблеми. На засіданні Ради керуючих ЄБРР (травень 2008 року) відзначались економічні успіхи щодо зниження безробіття до найнижчого за історію української незалежності рівня, зростання реальних доходів населення, приплив іноземних інвестицій – Україна динамічно розвивалась. При цьому очевидною проблемою, яка потрясла економіку, була і є цінова ситуація на ринку, що має змінні тенденції й бентежить суспільство. За таких умов перед країною постали нові виклики, пов'язані зі світовою фінансовою кризою, які істотно впливають на стан економіки й перспективи її розвитку, створюють загрози для стабільності виробництва й сфери послуг, матеріального забезпечення українських сімей за рахунок офіційної зайнятості. Виникла необхідність прийняття невідкладних, непопулярних обґрунтованих рішень щодо розробки й втілення в життя заходів, направлених на мінімізацію загроз. Це потребує детального аналізу комплексу складових, що характеризують економічний розвиток країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми соціально-економічного розвитку країни й майбутні перспективи є достатньо популярною і необхідною тематикою сучасних наукових досліджень. Так, вчені НАН України Геєць В.М., Семиноженко В.П., Кваснюк В.Є. комплексно досліджують макро- і мікроекономічні, галузеві, регіональні та міжнародні аспекти конкурентоспроможності економіки, дали оцінку й окреслили перспективи розвитку технологічного, організаційного й інвестиційного ресурсів. Черняк В., Єрохін С. розглядають природу інфляції, неоднозначні підходи до її обчислення; Литвицький В., Данилишин Б. аналізують й прогнозують тенденції інфляційних процесів, відслідковують цінову ситуацію в країні.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Дослідження стану й перспектив розвитку економіки країни проводиться досить часто, але, в основному, розпорошено й фрагментарно. Як свідчить світова практика оцінка економік країн світу здійснюється на основі аналізу загальноприйнятих критеріїв, що дозволяє визначити, з одного боку, ступінь економічного розвитку країн, а з другого – місце, яке вона посідає серед інших країн світу. Такий підхід дозволяє: 1) виявити взаємозв'язок окремих проблем економічного розвитку; 2) визначитись з можливим ступенем впливу світової фінансової кризи на економіку країни; 3) оцінити соціальну й економічну ефективність діяльності владних структур в кризових умовах. Дослідження причинно-наслідкових зв'язків у контексті управління соціально-економічними процесами в країні в умовах світової фінансової кризи потребує подальших систематичних досліджень. Особливої уваги при цьому заслуговують дослідження ринку праці.

Формулювання завдань та цілей статті. Головною метою даної публікації є аналіз розвитку економіки України за задалегідь окресленими світовою практикою критеріями й акцентувати увагу на заходах комплексного характеру, направлених на мінімізацію ризиків від світової фінансової кризи.

Для досягнення поставленої мети визначені наступні завдання: проаналізувати критерії свободи відносно економіки України; висвітлити першочерговий комплекс заходів на підтримку реального сектору економіки в умовах світової фінансової кризи.

Виклад основного матеріалу. Україна прагне зайняти достойне місце серед країн ЄС. В цьому сенсі звернемо увагу на результати рейтингового дослідження свободи в економіці багатьох країн світу, результати

якого були висвітлені в Economic Freedom of the World 2008. В ході дослідження були проаналізовані економіки 141-ої держави [1]. При оцінці стану економік виходили з наступних груп критеріїв: перша група – тенденції змін чисельності державних службовців, які не приймають участі в економічному житті країни; процес структуризації власності, в т. ч. частка державної власності; державне інвестування економіки; друга – система захисту прав власності; третя – можливість фінан-

сового забезпечення економічного розвитку країни (регіону, підприємства); знецінення обігових знаків, тобто темпи інфляції; четверте – рівень свободи міжнародної торгівлі; п'яте – ступінь регулювання бізнесу, ринку праці, кредитного ринку.

В результаті аналізу всього комплексу критеріїв, що характеризують свободу в економіці, рейтингова оцінка держав світу має такий вигляд (табл. 1).

Таблиця 1. Рейтинг економік країн світу за ступенем свободи

Держава	Бали	Місця
1. Держави, що увійшли в першу десятку:		
❖ Гонконг	8,94	1-е
❖ Сінгапур, Нова Зеландія, Швейцарія, Чилі, Великобританія, Канада, США, Австрія, Ірландія	По 8,04	2-гі
2. Інші найбільші економіки світу:		
❖ Німеччина	7,64	17
❖ Японія		27
❖ Франція		45
❖ Китай	6,12	93
❖ Бразилія		96
❖ Росія		101
3. Інші пострадянські держави:		
❖ Естонія	7,89	11
❖ Литва	7,40	31
❖ Грузія	7,29	39
❖ Латвія	7,27	40
❖ Казахстан	7,23	42
❖ Киргизстан	6,96	60
❖ Вірменія	6,83	67
❖ Молдова	6,51	78
❖ Азербайджан	5,73	118
❖ Україна	5,64	121
4. Країни, рейтинг яких не враховували: Білорусь, Таджикистан, Узбекистан, Туркменистан		
5. Країни з найгіршою свободою в економіці: Зімбабве, Ангола, Конго, Нігер	2,67	141

* складено та розраховано авторами за даними [1]

США виявилися серед країн, де відзначене найбільш різке зниження рівня свободи (для порівняння: 2000 року Сполучені Штати перебували на другому місці, поступаючись лише Гонконгу). Укладачі рейтингу підкреслюють, що країни, які входять у першу його чверть, демонструють вищі темпи економічного зростання і більші розміри доходів населення. Крім того, там, де економіка вільніша, довшою є тривалість життя, більше політичних прав і особистих свобод.

Розглянемо деякі критерії економіки України, які вплинули на результати дослідження щодо її місця в світі. *Державне інвестування економіки*. Перехід від директивної моделі економіки до ринкової відзначився

значним скороченням загального обсягу інвестицій, джерелом яких, в основному, був державний бюджет. Так, за 1991 – 1997 рр. відбулося майже п'ятиразове скорочення капітальних інвестицій, що призвело до затухання й навіть призупинення нагромадження основних засобів [2]. Позитивна динаміка капіталовкладень відновилась після 2000 року, набула значної активності, що й спричинило посилення факторної ролі такого важливого інструменту в макроекономічній політиці, як бюджетні інвестиції. Протягом 2000–2004 рр. питома вага інвестицій, профінансованих за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, збільшилась з 9,2 до 15,2 відсотків, а їх загальний обсяг зріс у 5,3 рази (табл. 2).

Таблиця 2. Інвестиції в основний капітал в цілому за рахунок бюджетних коштів у 2000 – 2006 рр.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 (I-ше пів.)
Інвестиції в основний капітал:							
Всього, млн. грн	23269	32573	37178	51011	75714	93096	3282
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
В тому числі за рахунок коштів бюджетів всіх рівнів – млн. грн.	2185	3081	5665	9331	11509	9030	3282
%	9,2	9,5	8,7	11,1	15,2	9,7	8,4

* складено та розраховано авторами за даними [1]

У 2005 – 2006 рр. реалізувався протилежний бюджетний сценарій, згідно з яким зросли соціальні видатки, а бюджетні капіталовкладення помітно скоротились – більш ніж утричі від 7 до 2,2 % від загального обсягу видатків.

Це негативно вплинуло на виробництво, сферу послуг. Характерною особливістю цього періоду було збільшення бюджетних видатків на споживання, які здійс-

нювались не за рахунок росту продуктивності праці й ВВП, а за рахунок перерозподілу валового внутрішнього продукту, а дефіцит бюджету перекривався, в основному, за рахунок приватизації.

В 2007 – 2008 рр. збільшення бюджетних інвестицій розглядається урядом України як необхідний крок, що потребує додаткових надходжень. Основними джерелами приросту доходів у бюджет в ці роки є [3]: Держ-

митслужба за рахунок скорочення контрабанди додала до бюджету додатково 20,3 млрд. грн. (1 півріччя 2007 року); ДПА – 13 млрд. грн.; збільшення номінального валового внутрішнього продукту – на 69,8 млрд. грн. (1 півріччя 2008 року); приріст податку на прибуток в результаті детінізації економіки на 37 % в порівнянні з першим кварталом 2007 року.

Що стосується видатків соціального спрямування бюджету, то за 2006 – неповний 2008 рік спостерігається тенденція до їх збільшення. Але водночас Україна, порівняно навіть з країнами СНД, за 17 років значно, в два-три рази відстала за рівнем зарплат і пенсій. А у порівнянні з країнами ЄС (населення яких вже давно споживає товари за такими цінами, як і ми, а ми за такими цінами, як і вони) доходи наших родин іноді відрізняються у шість-десять разів. І саме тому потрібно "підтягнути" соціальний рівень життя українців, щоб не нарощувати негативні процеси й забезпечувати достойний рівень життя.

Вирішення проблем ефективного державного фінансування потребує керуватись: 1) принципами державних інвестицій, дотримання яких має забезпечувати чіткі й прозорі правила одержання й використання бюджетних коштів; 2) підходом, за якого чітко окреслені сфери підтримки комерційних підприємств, відповідно до напрямів державної економічної політики, за рахунок пільгових інвестиційних кредитів, урядових грантів на середньо й довгострокову перспективу; 3) консолідовано думкою всіх рівнів управління економікою відносно бюджетних інвестиційних рішень.

Прогнозні оцінки бюджетної стратегії 2009 року значною мірою враховували питання, пов'язані з підвищенням ефективності використання бюджетних коштів, розширенням бази оподаткування та більш справедливим розподілом фіскального навантаження. Але в зв'язку зі світовою фінансовою кризою в бюджет 2009 року мають бути внесені кардинальні зміни.

Тенденції змін чисельності державних службовців. В Україні на часі дня проблема зменшення чисельності державних службовців, яких за оцінками Центрального відомства, що опікується кадровим забезпеченням державних інституцій, 270 тисяч. Тривожними сигналами є істотна плінність кадрів (приміром, близько 40 тисяч осіб звільняється щороку), зменшення кількості молоді, яка приходить на державну службу, падіння довіри громадян до чиновників, зниження якості управлінських рішень, погіршення управлінських послуг. Слід відзначити вирішальне значення кадрового потенціалу державної служби для розвитку всіх сфер суспільного життя і передусім економіки. Велика плінність кадрів помітно знижує рівень вітчизняного управління. Як свідчить досвід найпрестижніших зарубіжних університетів – Гарварда, Оксфорда, лише близько 15 відсотків обирають майбутньою професією державну службу. Мотиви цього вибору: патріотизм і стабільність. З таких людей формується кістяк управління, це високоосвічені, професійні топ-менеджери, яких суспільство цінує й оберігає.

Тому при скороченні кількості держслужбовців необхідно, на наш погляд, виходити не з "кількості", а з професійної "якості" кадрового забезпечення, враховуючи рівень підготовки, непричетність до негідних дій, здатність дотримуватись законів, діяти й жити по совісті.

Пропозиція Президента України щодо скорочення апарату всіх органів влади на 20 відсотків, з одного боку, зменшить обсяги фінансування, а з другого – потребує більш тісної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування, які мають перейти на більш вищий щабель взаєморозуміння й взаємоповаги. При прийнятті важливих для країни соціально-економічних, фінансових законодавчих рішень вивчати пропозиції органів місцевого самоврядування й втілювати їх в життя.

Зауважимо той факт, що кількісна оцінка скорочення державних службовців має проводитись не вибірково, а на єдиному принципі – забезпечення повноцінної роботи органів державного управління.

Можливість фінансового забезпечення економічного розвитку країни (регіону, підприємства). Основою ефективного використання інвестицій є інноваційна модель розвитку економіки. Тому, в першу чергу, розглядається ресурсне забезпечення інноваційних потреб. Це потребує формування оптимальної структури інвестицій, визначення найбільш ефективних напрямів їх вкладення з погляду максимізації доходу і мінімізації ризику. Розглядаючи проблему фінансування процесу економічного розвитку, необхідно враховувати всі можливі джерела: власні доходи, банківські кредити, муніципальні облигації, бюджетні кошти, кошти з фондів підтримки ЄС. Так, наприклад, у 2004 році основним джерелом фінансування інноваційної діяльності, як і в попередні роки, були власні кошти підприємств, частка яких у загальному обсязі фінансування становила 77,3 відсотка. Обсяг фінансування інноваційних робіт за рахунок коштів державного бюджету України в цілому становив 63,4 млн. грн., що складає незначний відсоток від загального обсягу інвестування інновацій. В умовах фінансової кризи в першу чергу потребують допомоги з державного бюджету й інших фіскальних заходів підприємства, які забезпечували приріст ВВП й значні надходження в бюджет.

В ході дослідження свободи економік світу здійснювався ретельний аналіз *темплів інфляції*. Проаналізуємо цей критерій. Інфляційний процес в Україні почався з 1993 року. В 2007 році темпи зростання споживчих цін були найвищими з 2000 року. За весь період після впровадження гривні не було такого падіння її купівельної спроможності, протягом третини року щомісяця вона перевищувала 2 відсотки. Лише під час рекордної девальвації гривні у 1998 році спостерігалось щось подібне: тоді з вересня по грудень інфляція щомісяця перевищувала позначку 3 % [4].

Ніколи, за одинадцять повних років історії гривні, інфляція, що вимірюється двозначною цифрою, не тривала протягом чотирьох років, перевищуючи межу комфортного коридору – понад 10 % (рис. 1).

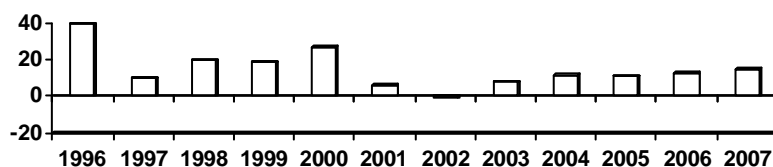

Рис. 1. Індекс споживчих цін, % (грудень до грудня) [4]

З аналізу представленої діаграми, яка віддзеркалює зміни індексу споживчих цін, можна зробити висновок

щодо посилення інерційності інфляційних процесів за останні чотири роки. Відповідні показники в 2004 – 2007

роках перевищували 10 % і перебували в зоні середнього за 1996 – 2007 рр. значення – 14,8 %. Подібна сила інерції раніше була зафіксована у 1998 – 2000 рр., що відзначилися безпрецедентно високою девальвацією гривні, лібералізацією аграрних цін і скасуванням дотацій до комунальних тарифів, що сплачувалися населенням в останньому році минулого століття. Тоді інерційна сила інфляції, що перебувала в зоні вищої за середній показник, коливалася в межах 19 – 26 % протягом трьох років. Отже інерційна інфляція останніх років триває довше і у 2008 році замкнула вже п'ятирічний цикл.

Інфляція продовольчих цін формується передусім за рахунок внутрішніх процесів. Йдеться про розрив між зростанням споживчого попиту і продовольчої пропозиції. Товари – в мінусі. Так, обсяги виробництва харчової промисловості зросли, але у двократно меншій динаміці, ніж споживчий попит. Не варто заперечувати і вплив світової агрофляції на підвищення продовольчих цін в Україні. Він здійснюється через імпорт. За оцінками фахівців Департаменту платіжного балансу, лише половина приросту продовольчого імпорту (з 600 млн. дол. США) отримали за рахунок приросту фізичного обсягу, а другу половину – за рахунок більш високих цін.

Експорт теж формує підвищений інфляційний фон. По-перше, після вивезення продовольчих товарів деякою мірою зменшується товарна пропозиція на внутрішньому ринку. По-друге, обмеження на експорт спонукає трейдерів дисконтувати не отриману експортну виручку у більш високих внутрішніх цінах, ніж можливо за інших умов. Але не треба списувати все на світові

процеси. Питома вага імпорту становила близько 20 % місткості внутрішнього продовольчого ринку. Отже, зовнішній вплив є, але кореляція не жорстка.

До основних базових факторів, які сприяли росту інфляції, слід віднести: темпи зростання номінальних доходів населення перевищували темпи зростання товарної пропозиції; розрив між обсягами зростаючого споживчого попиту на продовольчому ринку і його задоволенням силами вітчизняної харчової промисловості; споживче кредитування попиту за рахунок вливання коштів від викупу валюти з боку Нацбанку. На стримування інфляції були направлені: адміністративні важелі стримування тарифів на комунальні послуги й цін на окремі товари; збільшення обсягів поставки товарів народного споживання по імпорту; посилення монетарної політики Нацбанку наприкінці 2007 року (підвищення робочих ставок рефінансування, активізація мобілізаційних коштів управління ліквідністю).

Протягом 2008 року постійно відслідковуються тенденції змін споживчих цін, які висвітлювались в періодичній пресі (рис. 2). Аналіз динаміки споживчих цін показує, що з початку 2008 р. інфляція за інерцією продовжує зростання. Не дивлячись на те, що в лютому були ознаки зниження інфляційного тиску (січень 102,9 % – лютий 102,7 %), в березні він становив 103,8 % й до липня – 99,5 %. В серпні, вересні, жовтні на зміну понижуючому імпульсу прийшов підвищуючий (відповідно 99,9 %, 101,1 %, 101,7 %. В цілому, за період січень – жовтень 2008 року – 118,0 відсотка. За період січень 1998 року – жовтень 2008 року – 390,6 відсотка.

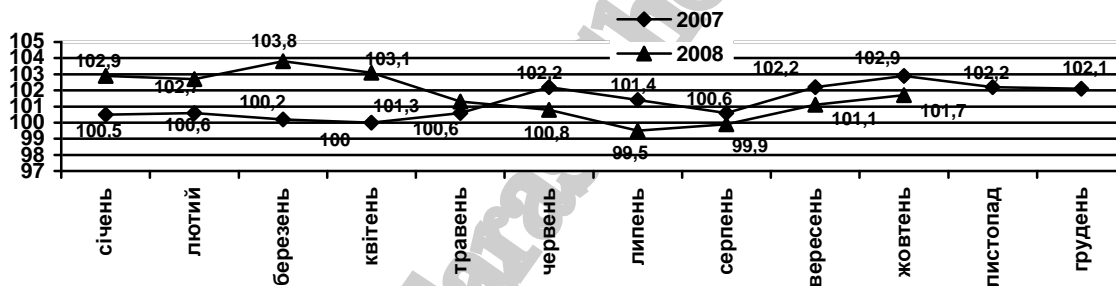

Рисунок 2. Динаміка споживчих цін у 2007 – жовтні 2008 рр. (відсотки до попереднього місяця) [5]

Стабільне інфляційне коливання призводить до знецінення заходів Уряду направлених на збільшення доходів громадян України. Купівельна спроможність гривні зменшується.

Негативно на розвиток економіки вплинуло зниження обсягів інвестування, так як в 2007 році 35 відсотків приросту ВВП було забезпечено приростом інвестицій. У першому півріччі 2008 р. темпи приросту інвестицій в основний капітал склали порівняно з аналогічним періодом 2007 року 8,2 відсотка.

У той же час у січні-червні 2008 р. відбулись певні негативні зміни в структурі капіталовкладень. Подальше гальмування темпів приросту інвестицій в основний капітал є об'єктивною передумовою падіння темпів зростання економіки.

Природа вітчизняної інфляції пов'язана не тільки з попитом, як це прийнято вважати, а й з витратами, тобто до домінуючої інфляції витрат приєдналася інфляція попиту. Тому для подолання інфляції необхідно, в першу чергу, проводити модернізацію і реконструкцію виробничих потужностей, боротися зі штучним накручуванням собівартості, змінити механізм розподілу прибутку, який дістається не так виробни-

кам, як посередникам, а також обмежити надмірне зростання рентабельності.

В умовах економічної кризи необхідно впливати на ситуацію не лише економічними методами, а й адміністративними, про що свідчить досвід американської економіки. Головне, аби на вітчизняних теренах не сплутали такий вплив з ручним управлінням.

В таких складних соціально-економічних умовах вибухнула світова фінансова криза, яка додала першочергових проблем, пов'язаних з потенційним впливом на макроекономічну стабільність. Виникла необхідність впровадити заходи на її мінімізацію.

Ризики макроекономічної стабільності в Україні. Основна суть фінансової кризи заключається в тому, що останні роки економіка США розвивалась з великим і все зростаючим дефіцитом рахунку поточних операцій, залишаючись при цьому кредитним постачальником останньої інстанції. Це призвело до того, що фінансові потоки на світових ринках переорієнтувались на ринки країн, що розвиваються, забезпечуючи собі більшу прибутковість фінансових вкладень. В результаті збільшується диспропорція між обсягами повернення капіталу зі зростаючих ринків й обсягами нових інвес-

тицій на цих ринках, про що свідчать обсяги продажу раніше придбаних акцій. Основним каналом чистого трансферу фінансових ресурсів у розвинуті країни з країн, що розвиваються, є нагромадження ними валютних резервів, загальна сума яких в 2007 р. досягла 3 трлн дол. США, у т. ч. валютних резервів Китаю – 1,5 трлн дол. США. Курс долара США відносно інших основних валют з 2002 по 2008 рік знизився на 40 відсотків. Знецінення долара стало прихованою формою перекидання збитків та проблем американської економіки на ті країни, які нагромадили значні обсяги валютних резервів у цій валюті [6]. Саме тому криза вважається світовою й супроводжується процесом, який назвали "передачі дефіцит".

Для визначення потенційних ризиків макроекономічної стабільності в Україні корисним є досвід країн Східної Азії, які пережили серйозні фінансово-економічні потрясіння в період 1997-1998 років. Аналіз показує, що найважливішим чинником серед тих, які сприяли виникненню фінансової кризи, було значне накопичення зовнішніх короткострокових боргів. Враховуючи сучасні тенденції світових фінансових ринків та перспективи їх розвитку, можна очікувати переважно негативного їх впливу на так звані зростаючі ринки, у т. ч. Україну. Йдеться про вірогідність намагань транснаціонального фінансового капіталу перекинути збитки, що виникли внаслідок кризових явищ у розвинутих країнах, за рахунок країн периферії. Гарантування фінансової безпеки для таких країн потребує розробки системи попереджувальних заходів.

В період липень 2007 – липень 2008 рр. значно збільшився потік прямих інвестицій з України в економіку інших країн, серед яких на першому місці Кіпр. Якщо станом на 01.07.2007 р. розмір цих інвестицій становив 263,1 млн дол. США, то на аналогічну дату 2008 р. він сягнув 6198,1 млн дол. Експорт капіталу свідчить про критичний рівень проблем у національній економіці, низьку ефективність або безперспективність внутрішнього інвестування, веде до збіднення національної економіки, зниження можливого рівня інвестицій і в остаточному підсумку, до погіршення перспектив розвитку. Всі держави захищають свою економіку. Оскільки для формування стабілізаційного фонду власних ресурсів не вистачає, слід залучати кошти міжнародних структур. Треба отримати позики від держав, які мають надлишок валюти: Китаю, Росії, Японії. Активно слід шукати шляхи входження в рубльовий простір, це дасть можливість отримати кредит для придбання енергоресурсів.

Світова фінансова криза трактується передусім як банкова. Саме тому в Україні здійснюється захист національної банківської системи, від нормального функціонування якої залежить і повернення депозитів громадян, і можливість кредитувати реальну економіку. Протягом першого тижня листопада відповідно до плану подолання та стабілізації кризової ситуації у банківську систему України надійшло на 2 млрд. грн. більше депозитів, що свідчить про можливе відновлення довіри людей. Це перший крок, який фіксує стабільність банківської системи й дозволить зміцнити позиції гривні і банківської системи [7]. Для цього окреслені першочергові завдання для банківської системи системи: 1) повернути повну довіру до банківської і зробити з неї потужний механізм підтримки національної економіки; 2) суттєвим чином активізувати функцію кредитування економіки; 3) інструментами урядової й фінансової політики вирівняти ситуацію з платіжним балансом. Виконання в найближчий час цих завдань сприятиме економічній стабілізації.

В межах заходів мінімізації наслідків світової фінансової кризи Уряд визначив галузі, для яких, в першу чергу, розробляються плани виходу з кризи, зокрема: 1) гірничо-металургійний комплекс, виробництво якого склало 27 відсотків від ВВП, а у валютній виручці за шість місяців 2008 року частка галузі становила 48 відсотків [8]; 2) сільськогосподарський комплекс, який пов'язаний із забезпеченням населення відповідною продукцією й, в умовах продовольчої кризи в багатьох країнах світу, має значний експортний потенціал; 3) будівельний комплекс робіт, який забезпечить зайнятість значній кількості громадян.

Наприклад, конкретні заходи для гірничо-металургійного комплексу: забезпечити повернення ПДВ за 5 днів з моменту подачі підприємствами декларації за минулий місяць; відмовитись від підвищення тарифів за користування надрами; встановити розмір ціни за газ за схемою "ціна на кордоні плюс транзит"; збільшити термін повернення валютної виручки підприємствами строком до 30 днів; відстрочити виконання інвестиційних зобов'язань перед Фондом держмайна, тощо.

Впровадження таких заходів буде сприяти збереженню такої важливої для економіки країни галузі.

Критерій економічної свободи "прозорість" означає – по Закону життя і діяльність. Всі відносини, діяльність владних структур, бізнесу, громадян мають базуватись на законі, для чого в Україні необхідне реформування системи правосуддя. Наприклад, прозора приватизація, що регулюється законодавством, створення рівних умов для всіх, хто захоче брати в ній участь, і єдиний критерій для переможця – найвигідніша ціна. Звісно, прозорість у відносинах між бізнесом і владою має бути двостороннім рухом назустріч один одному. Уряд рухається до прозорості всіх процедур, що здійснює влада, бізнес – до повної сплати податків та інших обов'язкових платежів. На основі запропонованих з обох боків "ініціативи прозорості" мають формуватись сприятливі умови для співпраці.

Висновки. Стан вітчизняної економіки на фоні світової фінансової кризи, строки й глибина якої не визначені, потребує не тільки стратегічних, а й досить конкретних заходів, таких як: 1) більш солідарна співпраця між гілками влади різних рівнів управління й між владою і господарюючими суб'єктами; 2) підтримка ліквідності банків; 3) погодження з місцевою владою кадрових призначень і головне – "врятувати" й забезпечити стабільну роботу виробничої сфери; зміцнити гривню й досягти злагоди в суспільстві.

Перспективи подальших розробок у цьому напрямку. З метою виявлення впливу прийнятих до дій заходів на кризові процеси й можливості коригування й прогностування ситуацій необхідно систематично проводити дослідження критеріїв свободи в економіці відповідно до звітних періодів. Це дозволить оцінювати ефективність заходів, що впроваджуються, й розробляти нові підходи подальшого впливу на мінімізацію кризових явищ.

1. *Washington ProFile*. "Скільки свободи в економіці" // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 205. 2. Стратегічні виклики 21 століття суспільству та економіці України / За ред. В. Гейця, В. Семиноженка. – К., 2007. 3. *Тимошенко Ю.В.* Стратегія бюджетних змін // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 123. 4. *Литвицький В.* Інфляція 2007 // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 7. 5. *Данилишин Б.* Уряд контролює цінову ситуацію // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 166. 6. *Гець В.* Шторм згасне, що далі? // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 207. 7. Плюс зрозуміла бюджетна політика // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 208. 8. Підтримка реального сектора: Уряд розробляє комплекс заходів // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 211.

РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ

Проаналізовано теоретичні та організаційні засади розвитку кредитних спілок. Сформульовано напрями активізації їх розвитку в Україні з метою пом'якшення проявів кризових явищ.

The theoretical and organizational bases of development of the credit unions is analyzed. The directions of activation of their development in Ukraine for reduction of crisis' influence are formulated

Постановка проблеми. Процеси подальшої ринкової трансформації національної економіки зумовлюють необхідність ґрунтовних наукових досліджень діяльності кооперативних організацій, які в ринкових умовах виконують специфічну соціально-економічну місію, пов'язану із забезпеченням своїх членів необхідними послугами, чим суттєво послаблюють окремі негативні аспекти ринкових відносин і підвищують соціальну спрямованість та ефективність ринкової економіки. Кооперативні організації є важливою складовою ринкових систем більшості країн світу, і впродовж останніх 10 років набувають активного розвитку на ринку фінансових послуг України.

Найбільш поширеним у світі видом кооперативних організацій є кредитні кооперативи. Досвід функціонування цього виду кооперації розповсюджений у більшості країн у вигляді розвинутих фінансових систем кредитних спілок, кооперативних банків та інших форм фінансової взаємодопомоги. Посилення уваги до розвитку системи кредитної кооперації зумовлюється розгортанням кризових явищ, посиленням соціально-економічної напруги в суспільстві, підвищенням рівня соціальної та фінансової незахищеності населення. Значна роль у подоланні фінансово-економічних наслідків кризи відводиться кредитним спілкам, які за природою своєї діяльності орієнтовані не на отримання економічного прибутку, а на забезпечення добробуту своїх членів. Досвід функціонування даного виду кооперації свідчить про активізацію їх розвитку саме на етапах стагнації в економіці, а якісне їх функціонування сприяє забезпеченню стабільності фінансових систем та вирішенню соціальних проблем. В зв'язку з цим проблеми, що пов'язані з розробкою шляхів розвитку в державі дієвої системи кредитної кооперації, є досить актуальними і потребують невідкладного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування інститутів кредитної кооперації частково досліджувалися в роботах Ф. Райффайзена, Г. Шульце-Деліча, В. Гааза, Д. Річардсона, К. Махона, С. Ріка, А. Еванса, Б. Бранча, С. Баучера, М. Туган-Барановського, А. Анциферова, М. Алімана, М. Шкляра, І. Витановича та інших. Широке коло питань діяльності кредитних спілок досліджувалося у працях В. Гончаренка, О. Пантелеймоненка, А. Оленчика, Р. Коцовської та інших. Різні аспекти діяльності суб'єктів фінансового ринку в Україні досліджувалися І. Лютим, А. Поддєрьогіним, О. Папакою та іншими вітчизняними вченими. Останнім часом також дедалі більше з'являється і дисертаційних робіт, пов'язаних з окремими напрямами функціонування кредитних кооперативів, внутрішнього та зовнішнього механізму їх розвитку. Зокрема, це дисертаційні роботи Гончаренка В.В., Фарата О.В., Пожара А.А. та інших. Однак, загальна кількість наукових досліджень даного напрямку не перевищує й 20 робіт, а окремі аспекти розвитку системи кредитної кооперації та шляхи використання міжнародного досвіду для формування ефективного кооперативного сектору в фінансово-кредитній системі України залишаються не дослідженими сучасною економічною наукою та є надзвичайно актуальними в умовах фінансової кризи.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Зокрема, потребують дослідження причинно-наслідкових зв'язків у контексті визначення функцій кредитних кооперативів та їх реалізації в умовах фінансової кризи, зумовленої відкритістю та недостатньою захищеністю національної економіки в умовах розгортання глобалізації цих процесів.

Формулювання завдань та цілей статті. Основною метою даної статті є розкриття особливостей реалізації захисної функції кредитних спілок як інституційної форми кредитної кооперації в умовах подолання наслідків фінансової кризи в Україні, вивчення і аналіз переваг їх функціонування в умовах розгортання соціально-економічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Кредитні спілки розвиваються в Україні вже понад 10 років та поступово займають своє місце серед основних суб'єктів ринку фінансових послуг поряд з банками, ломбардами, довірчими товариствами тощо. Разом з тим потребують переосмислення сутності та основні принципи діяльності цих інститутів ринку фінансових послуг в умовах кризи. Переважно кредитні спілки відродилися в національній фінансовій системі спочатку з юридичним статусом громадської організації, головною метою якої є "фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування" [5]. Однак, останнім часом діяльність кредитних спілок суттєво змінилась. Сфера діяльності кредитних спілок щодо надання фінансових послуг в сучасних умовах дедалі більше приваблює суб'єктів приватного підприємництва з огляду на зростання попиту на фінансові послуги, особливо надання кредитів та залучення внесків на вигідніших, порівняно з банками, умовах та збільшою стабільністю і достатньо високим рівнем прибутковості цієї сфери діяльності. Це зумовлено тим, що кредитна спілка орієнтується на задоволення попиту лише своїх членів, що реалізується шляхом взаємної довіри один до одного і на цій основі сприяє формуванню вигідних умов надання фінансових послуг. З іншого боку, особливістю кредитних спілок як "неприбуткової організації, заснованої фізичними особами на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки" [4, с.121] є визначення її "фінансовою установою", що посилює додатковий інтерес до них з боку держави, через їх соціально-економічну значущість у будь-яких економічних умовах. Як джерело короткотермінового кредитування фізичних осіб – своїх членів кредитні спілки сприяють задоволенню потреб різних верств населення шляхом підвищення платоспроможного попиту на товари та послуги і тим самим зменшуючи соціальну напругу в суспільстві. З метою закріплення статусу кредитних спілок на ринку фінансових послуг впродовж останніх років дедалі активніше дискутуються питання розширення спектру фінансових послуг для кредитних спілок та можливість залучення ними коштів частини юридичних осіб. Зазначене суттєво підвищить роль інститутів кредитної кооперації на